

jalle. Alkossa asian tuleekin olla näin. Kun Alko toimeenpanee yleisen hinnankorotuksen, se ei tee sitä saadakseen lisää rahaa, vaan rajoittaakseen kulutusta.” (Alkoholipoliitikka 33 [1968]: 6, 290)

Päätökset Alkon johtolimissä tehtiin Fagerholm-pääjohtajakaudella harvinaisen yksimielisesti. Hyvin harvoin pääjohtajan tarvitsi tuoda alleviiva-ten esiin omaa kantaansa. Erään sellaisen tapauksen muistan: Fagerholm asettui 1962 johtokunnassa tiukasti vastustamaan anniskelujohdon esitystä anniskeluoikeuksien myöntämisestä eduskuntatalossa olevalle ravintolalle. Hän katsoi riittäväksi alkoholin hoitamisen juhlatilaisuuksia varten siihenastiseen tapaan lain sallimin tilapäisin hankintatodistuksin. Johtokunta seurasi pääjohtajan sosiaalipainotteista linjaa, eikä asiaa viety hallintoneuvostoon.

Myönteinen alkoholipoliitikko

Harva suomalaisen poliittisen elämän johtomies on niin yhtenäisesti ja jatkuvasti vaikuttanut maan alkoholipoliitikkaan kuin Karl-August Fagerholm. Sen lisäksi, mitä hän monopoliyhtiössä toteutti, on hänen alkoholipoliitikkansa tilille merkittävä kaikki se, mitä hän hallituksessa ja eduskunnassa sai aikaan tällä alalla. Hänen linjansa oli johdonmukaisesti jatkuva nuoren poliitikon vuosista eläkeikään saakka, ilman mutkia ja syrjähyppyjä.

Fagerholm oli osaltaan luomassa sitä liberalisoi-vaa alkoholipoliitiikan linjaa, jota vuoden 1968 alkoholilainsäädännön uudistus merkitsi. Hän oli kuitenkin valmis kriittisesti tarkastelemaan tämän uudistuksen eräitä kielteisiä seurauksia. Jo elokuussa 1969, jolloin uuden järjestelmän ensimmäisen vuosipuoliskon kulutusluvut osoittivat keskio-luen jyrkän kulutusnousun rinnalla väkevienkin juomien kulutuksen selvästi kasvaneen, hän erään Alkon työlou-naan jälkeen otti minut erilleen ja hämmästeli tapahtunutta. Muistelmissaan hän lähes vuosikymmentä myöhemmin tunnusti ”meidän Alkossa luulleen, että vapaa keskio-luen myynti johtaisi väkevien juomien kulutuksen pienenemiseen, mutta valitettavasti osoittautui, että olimme olleet liian optimistisiä”.

Alkoholipoliittisen linjansa äänekkäimpään vastustajaan raittiusliikkeeseen Fagerholm saattoi joskus singota sanansa teräviä salamoita. Toisaalta hän varsinkin pääjohtajakautensa loppuvaiheessa korosti yhteistyön suotavuutta. Edellä mainituissa tilityssanoissaan hän lausui, että ”rait-tiusväkikin yhä enemmän on alkanut oivaltaa, ettei Alkon ja raittiusliikkeen tule pitää toisiaan vastustajina, vaan niiden tulee nähdä yhteistyön tarve”. Hän oli vielä mukana, kun vuoden 1968 lopulla suunniteltiin sosiaaliministeriön, Alkon ja raittiusliikkeen välistä

neuvotteluyhteyttä paikallisella ja valtakunnallisella tasolla. Fagerholm-pääjohtajakaudella suomalaisessa alkoholipoliitikassa päättyi tässäkin rakentavan yhteisymmärryksen näkymiin.

Uuno Tuominen

Onko AA-liikettä mahdollista tutkia?

”Rukoilisiko hunnutettu sisar portilla odottavain lasten puolesta, jotka eivät tahdo poistua, eivätkä osaa rukoilla: rukoile niiden puolesta, jotka valitsivat ja niskuroivat”, kirjoitti T. S. Eliot runossaan Kiirastorstain aatto. Jos rehellisyydestä joutuu kiirastuleen, niin minä olen päässyt sinne jo maan päällä, elävänä. AA-laiset haluavat panna myllynkiven kaulaani, mutta tätä osittain toivoin.

Olen viime aikoina julkaissut muutamia myös AA:ta sivuavia artikkeleita, joista yksi julkaistiin tämän lehden numerossa 1/84. Näiden kirjoitusten seurauksena olen jopa työpaikallani joutunut herjausten uhriksi, kriittinen kun olen teksteissäni. AA-laisiakin on onneksi monen tyyppisiä, mutta nyt todistin vakuuttavasti ainakin itselleni, ettei fanaattikkoja pidä ärsyttää.

Luettuani Alkoholipoliitiikan numeroista 2/84 ja 3/84 kirjoitukseeni kohdistuneen kritiikin ajattelin ensin keskittyä ”Holistisen holistin” ”analyysin” käsittelyyn. Tulini kuitenkin siihen tulokseen, että henkilökohtaiset herjaukset vain kuumentavat tunteita samalla, kun ne jäähdyttävät itse asian käsittelyä. ”Holistinen holisti” kirjoittaa niin epäasiallista tekstiä, ettei sen yksityiskohtaiseen läpikäyntiin ole aihetta. Jarl Jarkka kasvattakoon myös rauhassa omia omena- ja perunapuitaan.

”Vaikkapa gamma-alkoholisti” kertoi asiallisesti oman tarinansa eikä paljon muuta. Vaikka hänen tekstiään voisi jo pitää lähtökohtana analyttiselle keskustelulle, mitä nimimerkki hieman yrittääkin, mitään varsinaisesti uutta ei hänkään tarjoa.

Sen sijaan Jorma Niemelän kommentti antoi erinomaisia virikkeitä aiheen pohdiskeluun, ja hänelle olenkin suunnannut oleellisimman osan kirjoituksestani. Psykoanalyysi ja eksistentialismi ovat aina olleet minua lähellä, niin amatööri kuin olenkin. Siksi Niemelän uskonnollis-hermeneuttinen lähestymistapa kiinnostaa — voidaanhan esim. Paul Tillichä pitää ”eksistentialistisena” teologina. Haluan kuitenkin esittää epäilyni Niemelän metodin — kuten kaikkien metodien — pätevyyttä kohtaan, kun kyseessä on maailmankatsomusten tulkinta.

Jos haluaa konkreettisesti analysoida AA:ta, niin mielestäni se on samaa kuin veisi lestadiolaiselle television ja pyytäisi arvostelua ja kommentteja ohjelmista. Se televisio lentäisi vanhatestamentillisten manausten saattelemana joko tunkiolle tai ulla-kolle, kuten arvioinnin pyytäjäkin. Tätä liikettä ei saa asettaa itsekritiikin kohteeksi, sillä eihän se sitä edes *voi* haluta. Liikkeessä mukana oleva pitää kiinni normeistaan ja omasta näkökulmastaan erittäin tiukasti ja on vapaaehtoisesti kiinni tuossa sisäistämässä valinnan ”tervassa”. Jos hän ei tätä tee, muodostuu hänestä liikkeelle ulkopuolinen uhka, jolloin liikkeen projektiot ”pelaavat” tappavan tehokkaasti. Näin tapahtuu kaikissa ehdottoman asenteen ideologioissa.

Minä ymmärrän Jorma Niemelän AA-liikkeeltä saaman kritiikin. Puhdasoppisille on revisionisti pahin vihollinen, pahempi kuin täysin vastakkaista mielipidettä edustava, koska revisionisti uhkaa liikkeen narsistista yhteyttä sisältäpäin.

Puhdasoppisuutta sinänsä ei tosin ole olemassaakaan, vaan se on auktoriteettikysymys. AA haluaa fanaatikkojensa kautta edustaa päihdehuollon auktoriteettia, ja siitä pitävät huolen ”Holistisen holistin” kaltaiset ihmiset, joilla ei tosiaankaan taida olla halua eikä kykyä ymmärtää persoonallisuuttaan, koska he jo ovat identifioituneet AA:laisiksi alkoholisteiksi. Identiteetti alkoholistilta kyllä puuttuikin, joten tästä näkökulmasta asia käy ymmärrettäväksi.

Kiintoisa oli Niemelan lainaus Ernest Kurtzilta: AA terapoiki häpeällä, ja kristinusko pyrkii itse hoitamaan faktiseksi väittämänsä syyllisyyden. Tätä vastaan minulla ei ole mitään sanomista. Ihmettelen tosin, mikä ihmeen syyllisyys kristittyjä riivaa. Eksistentiaalisen tyhjiön luoma ahdistuneisuusko? Jos kyseessä on perisynti, niin miksi jumala antoi ihmiselle tietoisuuden tajuta olemassaolonsa, seksuaalisuutensa, hyvän ja pahan ongelman? Miksi hän kuitenkin käyttää armoa, ihmettä vapauttavana voimana poikansa Jeesuksen lunastuskuoleman kautta? Georges Bernanos on ”Maalaispapin päiväkirjassa” hienosti kuvannut armon ihmettä, mutta minulle on silti jäänyt ankea kuva näistä kahdesta käsitteestä, edustivatpa ne miten osuvan myyttisesti tahansa ihmisen eksistentiaalista tilannetta. Nietzsche sanoin: jos jumala on olemassa, ei voi olla luovuutta. Uskontoja peittää ja niihin sisältyy pakkoneuroosi, joka vaatii itsen kohdistuvaa rankaisua. AA:laiden syyllisyydentunne on usein varsin konkreettista, mutta kyllä siihenkin liittyy eksistentiaalista ahdistuneisuutta, tarkoituksen puutetta. On arveluttavaa, paraneeko se häpeällä ja morali-

sella itsestä lähtevällä rankaisulla sekä narsistisella, verbaalisella ekshibitionismilla. Pääasia että edes raitistaa.

Materialisti en katso olevani enkä ymmärrä, mihin moinen väite perustuu. Pidän itseäni lähinnä eksistentiaalistisen näkemyksen edustajana (olemasaolo on ennen olemusta) sekä skeptikkona. ”Holistinen holisti” osoittaa erinomaista tietämättömyyttä epäloogisine — ei niinkään analyysiini vaan ennen kaikkea persoonaani kohdistuvine — parjauksineen. En minä ole edes yrittänyt raitistaa ketään kirjoituksellani. Se on ”käännäyttäjien” ja julistajien asia. Itse en halua olla profetta. Minä yritän ainoastaan ymmärtää ja selittää asioita. Jos ihminen kritisoi toista sen vuoksi, ettei ole ymmärtänyt puoltakaan niistä käsitteistä, joita tämä käyttää, on kyseessä pelkkä naiivi provokaatio. Syytteet tieteisuskosta, psykologismista ja teoreettisesta hahattelusta eivät jo tämänkään takia riitä vasta-argumentaatioksi.

Manipulaatiolta meistä kukaan ei voi välttyä, varsinkaan mainosten ja puolueideologioiden, mutta siinä, missä psykoanalyysi asettaa tavoitteeksi vain ihmisen vapautumisen väärin tulkitsemistaan kokemisen muodoista, AA pelaa raittiuden puolesta viinaa vastaan ja käyttää piilevästi hyväkseen ihmisten yhteiskunnallisten ajattelutapojen muovaamista materialistisemmiksi; autot, vaimot, talot ja kesämökkit vasta tekevät AA:laisesta raittiin ja sopeutuneen. Useimmille vähempi ei näytä riittävän. Tiedän, että tässä on yksi syy eräitten ilmaisemaan AA:n halveksuntaan. Minua asia lähinnä huvittaa, koska en arvosta kapitalistista mammonaa.

”Holistinen holisti” väittää lopuksi, että kritiikki ni ilmentäisi omaa minuuttani. Se oli osuva ja ovela oivallus ja pitää tavallaan paikkansakin.

Ymmärtääkseni jokainen psyykkisesti terve ihminen käy joissakin elämänsä vaiheissa läpi niitä ongelmia, joita teoreettisesti pyrin kuvailemaan. On tosi, että käytin samastumisprosessia hyväkseni. Toisaalta psykoanalyysi syntyi Freudin *itseanalyysin* ja praktisen kokemuksen kautta: Yritä eläytyä, samastua prosessiin, jota tutkit. Näin pitkälle en sentään käytännössä halunnut alkoholismien suhteen mennä, mutta sekä käytännön kokemukset ja keskustelut että teoreettisen viitekehyksen muotoileminen auttoivat minua arvaamattoman paljon juopon kokemusmaailman erittelyssä, ymmärtämisessä ja selittämisessä.

Maailmankatsomuksen anatomia

Jokainen elämäämme vaikuttava valinta ja muutos on sekä moraalinen että eksistentiaalinen, olemassaoloa koskeva. Maailmankatsomus ei siis ole vain puoluepoliittinen tai uskonnollinen näkemys.

Kaikki ajatuksemme, tekomme ja tekemättä jättämismme — jopa vaikenemismme — ovat osa maailmankatsomustamme. Näin ollen myös AA-liike on maailmankatsomus, ja liike, joka toimii normien pohjalta — AA:lla 12 askelta ja perinteet, on sellainen todella selkeästi. Voidaanko AA sitä paitsi ”perusliturgioineen” jotenkin ”taikoa” näkyttömiin sosiologisena, määriteltyihin, selkeisiin tavoitteisiin pyrkivänä ryhmittymänä?

Raittius sinänsä ei ole dogmi, mutta jos se asetetaan peruslähtökohdaksi ja -tavoitteeksi, siitä on tällöin tehty dogmi. Se on ehdoton ja loukkaamaton arvo. Tällaiset asiat ovat selviöitä ja niiden kieltämisen käsitteiden väärinkäyttöä.

Uskontojen kuten myös AA:n tutkiminen on jo tietoteoreettiselta kannalta vaikeaa, ellei mahdotonta, riippuen siitä, mitkä analyysin kriteerit ovat. Hyväksykö esim. ”jumalallisen ilmoituksen” käsite objektiivisena totuutena ja jatkaa tämän kategorian pohjalta eteenpäin vai pyrkiikö analysoimaan tutkimuskohteen sisäistä kieli-ilmaisua niin pitkään, kunnes lopulta täytyisi tunnustaa kirkkoisä Augustinuksen logiikka: uskon, jotta ymmärtäisin. On siis joko uskottava sisäisen kieli-ilmaisun pätevyteen sinänsä tai hylättävä sen arvo muussa kuin myyttisessä ja runollisessa merkityksessä. Sitä paitsi jo tietoisuuden, kokemuksellisuuden ja itsereflektion ongelma tekee mahdolliseksi muodostaa ”kokemuksellisia käsitteitä” muussa kuin juuri runouden ja taiteen muodossa.

Suhtaudunkin epäilevästi mahdollisuuksiin analysoida AA perin pohjin, varsinkaan kun sen omassa piirissä ei tervettä itsekritiikin tarvetta ilmene. Sillä on omat sääntönsä. On myös muistettava, että liikkeen sisällä toimiva on sidottu mainittuihin tietoteoreettisiin ongelmiin.

Tietoisuuden ja kokemuksellisuuden paradoksi

En ole ammattifilosofi, joten käyttämäni käsitteet ja päätelmät saavat hieman subjektiivisen sävyn. Tietoisuudella tarkoitan lähinnä tietämistä, mutta termillä tietoisuus on toki muitakin funktioita. Siihen vaikuttavat jatkuvasti tiedostamattomat tekijät, mutta se on myös tietämistä sanan kirjaimellisessa merkityksessä. Kokemuksellisuuteen sisältyy ihmisen tiedostamaton ja esitietoinen alue. Kokemuksellisuus on ”primaarimpi elementti” kuin tietoisuus.

Peruskysymys kuuluu, kykeneekö tietoisuus analysoidaan kokemuksellisia prosesseja tai itseään objektiivisesti niin, että sisäinen kieli-ilmaisuu kyettäisiin pätevästi määrittelemään eri merkityssuhteineen. Tarkoitan tässä sellaista eksaktia tietoa kuin esim. matemaattisissa kaavoissa esiintyy.

Esitin jo edellä epäilyni tämän seikan suhteen, vaikka en itseäni positivistina ole koskaan pitänyt-kään. On aivan perusteltua ottaa esimerkiksi uskonto sekä usko ja sen perusteet. — Mielestäni raamattu on loistava myyttinen runoteos eikä muuta. Samassa mielessä on AA:n ”iso kirja” täynnä epäloogisuuksia. Se on minusta analoginen raamatun kanssa ja samalla tavallahan sitäkin ”opiskellaan”.

Voiko tietoisuus siis analysoida itseään ja kokemuksellisuutta subjektina? Näin ei voi olla, sillä subjektiivisen tietoisuuden on käsitteellistettävä, objektisoitava itsensä sekä tutkittavana oleva kokemus, mutta tietoisuus ja kokemuksellisuus eivät *ole* vaan *tapahtuvat* jatkuvasti. Kaikki kokemuksemme virtaavat tajuntamme läpi. Ihminen on koko ajan eräänlaisessa syntymisen ja muutoksen tilassa. Jos nyt käsitteellistän kokemukseni, koska tarkoitukseni on ymmärtää ja selittää sitä, ajaudun auttamatta jonkinlaiseen runouteen tai objektivoin sen tutkimuksessa käytetyn viitekehyksen mukaisesti, jolloin jo viitekehys määrittelee osaltaan tuloksen. Näin on psykoanalyysissakin, mutta sen avulla kyetään pääsemään hyvin lähelle ihmisen psyyken ja ajatusmaailman rakenteita. Freudhan totesi itse, että psykoanalyysi rakentuu perimmältään myyteille, mikä ei suinkaan vähennä sen arvoa. Se on mielestäni syvällisin tapa analysoida sisäistä kieli-ilmaisua.

Itselfeektio, joka on psykoanalyysin teoreettinen ja kliininen ydin, saattaa joidenkin mielestä murtaa psyyken sisäistämän, vääristyneen kokemuksellisuuden kieli-ilmaisun, mutta näin ei ole. Meillä ei ole eksakteja käsitteitä kuvaamaan itsereflektiota tapahtumana. Käsitteemme kokevat kokemuksellisuutemme ”käsiin”. Objektivoidessani kokemustani siitä tulee kuollut, jo tapahtunut ”olio”, joka kuuluu ikään kuin jollekin toiselle, johonkin ”toiseen maailmaan”. En voi kutsua sitä esim. aidoksi, todelliseksi, uskonnollisen kokemisen muodoksi. Uskonnolliset kokemukset voidaan kyllä varsin pätevästi analysoida ihmisen henkilöhistoriasta käsin psykoanalyysin avulla.

Psykoanalyysi saattaa tieto-opilliset kysymyksetkin uuteen valoon ja antaa tavallaan ”metaselityksen” sen erälle ratkaisuille, mutta silti olemme itsetajuisina yksilöinä umpikujassa. En saavuta itseäni milloinkaan kokevana ja tiedostavana yhtä aikaa. Psykiatri R. D. Laing totesi Heideggeriä muunnellen: kauhea on jo tapahtunut. Sisäinen ja ulkoinen ovat erillään toisistaan. Kiellän siis sisäisen kieli-ilmaisun pätevyuden loogis-semanttisessa mielessä edellä esitetyin perustein. Niemelä on turhan optimistinen sisäisen kieli-ilmaisun selvittämisessä, mutta hänen on luullakseni täytynyt hyväksyä eräät ”hermeneuttiset kategoriat”, jotta ylipäätään olisi tutkimuksensa voinut tehdä (vrt. Augustinus).

Päädyn siis lähes totaaliseen skeptisyyteen ihmisen kokemusmaailman aidon tajuamisen suhteen, vailla viitekehyksiä, ja näin ollen myös AA jää eräänlaiseksi "esoteeriseksi" opiksi, jonka sisällä tapahtuva pohdiskelu on kiinni niistä arvoista, joita se käyttää ja joiden mukaan se toimii.

Toki me ulkopuolisina voimme arvioida instituutioita, mutta jonkin toisen instituution ja ihmiskäsityksen edustajia väistämättä. Seurauksena on sama kehä, jota tietoteorian kannalta yritin kuvata.

Keskustelu jatkukoon

Totean edellä hiukan ristiriitaisesti, että psykoanalyysin avulla olisi mahdollista analysoida uskonnollisuutta, ja toisaalta totean, ettei itsensä ymmärtämistä kyetä pätevästi käsitteellistämään. Ristiriita on aito ja johtaa mielestäni väistämättä skeptisismiin, vaikka se johdonmukaisesti tutkimuksissa toteutettuna olisikin täysin hedelmätön lähtökohta. Ristiriita on ratkaisematon, sen kanssa on vain jotenkin tultava toimeen.

Onko alkoholismille sitten löydettävissä kausaalinen selitys? Vai olisiko jokin teleologistyyppinen malli parempi?

Kysymykset ovat oikeastaan väärin asetettuja, koska vastauksen pitäisi myönteisessä merkityksessään sisältää samalla jonkinlainen ongelman "hoito-ohje". Toisaalta kausaalinen ja teleologinen malli ovat teoriassa kiinni samanlaisessa syy—seurausketjussa. Toinen katsoo menneisyyteen, toinen etsii syytä intentioista. Molemmat selitysmallit eivät tieto-opillisesti auta ongelman ymmärtämistä. Myös Klaus Weckroth esittää kiintoisia näkemyksiä alkoholin käytön problematiikasta, mutta kyllä hän voisi laskeutua hiukan alemmaksi tuosta "hurmahenkisestä" teoreettisuudesta ja ottaa selväkielisen kannan nyt käsillä olevaan aiheeseen, jos hänellä on edes vuoden verran käytännön kokemusta alalta.

Joka tapauksessa AA-liike organisaationa edustaa mallikelpoista avohoidon käytäntöä ja sen periaat-

teita. Tosin asetelma, jossa tuettavalla on sama ongelma kuin tukijalla, saattaa helposti synnyttää regressionomaista riippuvuutta tukijoista ja tukijaryhmistä; tätä pitää yllä toiston pakko, mutta tämä on AA:ta ylläpitävä tosiseikka. Mikään auttamismuoto ei toki ole vailla heikkoja kohtia. En itse asiassa ole halunnut niinkään puolustautua kuin virittää lisäkeskustelua. Toivon, että näin tapahtuu ja enemmän analyttisessä kuin herjaavassa muodossa.

Rauno Räsänen

Sammakko ja elefantti

"Älä töni", sanoi sammakko elefantille, kun he astelivat vierekkäin arkkiin.

Alkoholipolitiikka-lehdessä on ollut ehdotuksia Alkon tietojen ja rajoittavan alkoholipolitiikan vie-misen eduista kehitysysteistyömaihin. Näin voitaisiin hillitä ylikansallisten yhtiöiden myynninedistämistoimintaa.

Samojen lähteiden mukaan ylikansallisilla yhtiöillä on valtava taloudellinen, teknillinen ja poliittinen valta — onhan muutamilla suurempi vuosibudjetti kuin Suomella ja hallittavanaan kymmeniä ratkaisevan tärkeitä tuotantoaloja. Muistettakoon esim. lastenmaidon vienti sekä pakotteet tarpeettomien lääkkeitten ostamiseen.

Kysymys ehdotusten tekijöille: Millä voimakeinoilla Alko voisi pakottaa nämä ylikansalliset yhtiöt kunnioittamaan haluamiaan alkoholipoliittisia rajoituksia ja yhtiöiden voiton hankkimiseen kohdistuvia rajoituksia? Laaja boikotti vaikutti mm. lastenmaitohankkeessa, mutta saadaanko sellainen suomalaisen alkoholin taakse muunmaalaista alkoholia vastaan?

Jarl Jarkka